

Відгук
офіційного опонента на дисертаційну роботу
Діденко Оксани Миколаївни
на тему: «РЕГУЛЮВАННЯ БАНКІВСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В КОНТЕКСТІ
УЗГОДЖЕННЯ ІНТЕРЕСІВ ДЕРЖАВИ ТА БІЗНЕСУ»,
подану на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук
за спеціальністю 08.00.08 - гроші, фінанси і кредит

1. Актуальність теми дисертаційної роботи та її зв'язок і науковими програмами, планами, темами.

Сучасні трансформації, які мають місце у світовій та вітчизняній фінансових системах, ставлять перед економічною наукою та практикою проблему перегляду ролі та механізмів державного регулювання економічних процесів для забезпечення відновлення економічного зростання та соціальної стабільності. В умовах ринкової економіки банки мають надзвичайно великі як позитивні, так і негативні можливості впливати на економічні процеси, що зумовлює необхідність оновлення механізму регулювання їхньої діяльності. Для цього державі необхідні розробка і впровадження положень, які регламентують поведінку банків і сприяють не лише надійному та стійкому функціонуванню банківської системи, а й ефективному та вигідному для власників і потенційних інвесторів веденню банківського бізнесу.

Актуальність та значущість обраної теми полягають у тому, що, насамперед, від методології організації банківського регулювання залежить не лише дотримання банками пруденційних нормативів, оцінка роботи банків через аналіз інформації, що надається, та перевірки, що проводяться та які націлені на вирішення конкретних проблемних питань - виконання мінімальних умов фінансової стабільності. Від ефективної системи банківського регулювання залежить забезпечення стабільності банківської системи та соціально-економічного розвитку країни. Врахування не лише державних інтересів, а й приватних є досить складним процесом і вимагає формування відповідного механізму. З огляду на все вищезазначене, дисертація О.М. Діденко, що присвячена розробці теоретико-методологічних засад регулювання банківської діяльності (БД) в контексті узгодження інтересів держави та бізнесу, є актуальною та має важливе теоретичне і практичне значення.

Тематика дисертаційної роботи відповідає державним, галузевим та

регіональним науковим програмам і темам. Розробки дисертанта узгоджуються з загальними напрямками науково-дослідної діяльності Української академії банківської справи. Автор брав участь у роботі над темами: “Сучасні технології фінансово-банківської діяльності в Україні” (номер державної реєстрації 0103U006965), “Реформування фінансової системи України в умовах євроінтеграційних процесів” (номер державної реєстрації 0109U006782), “Конкурентоспроможність національної економіки в умовах євроінтеграції” (номер державної реєстрації 0111U009459), “Розвиток механізму функціонування банківської системи України під впливом іноземного капіталу” (номер державної реєстрації 0107U0123112). До звітів за цими темами увійшли пропозиції дисертанта щодо підходів та інструментів обґрунтування впливу інтенсивності регулювання БД на фінансову стабільність; методологія та методика дослідження результативності застосування інструментів регулювання БД з позиції узгодження інтересів стейкхолдерів БД; виявлення факторів впливу на прибутковість БД в європейській банківській практиці; методологія та методичні підходи до оцінювання дієвості регуляторних ініціатив для банків з іноземним капіталом.

2. Ступінь обґрунтованості та достовірності наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації.

Наукові результати, висновки і рекомендації, викладені в дисертації характеризуються високим рівнем обґрунтованості та аргументованості, про що свідчить структурна побудова та зміст роботи, обсяг проаналізованого фактичного матеріалу, законодавчих актів, статистичної інформації. Достовірність наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих в дисертації, підтверджується широким переліком опублікованих робіт за темою дисертації та їх оприлюдненням на профільних міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференціях.

Роботу позитивно характеризує системність підходу до вирішення поставлених завдань, логічна побудова й аналіз причинно-наслідкових зв'язків. Висновки та рекомендації, сформульовані здобувачем, є достовірними, що підтверджується відповідними актами та довідками про впровадження.

Висновки є логічно обґрунтованим підсумком виконаної роботи та повністю відображають основні положення проведеного дослідження, а також можливі напрями їхнього практичного застосування.

3. Повнота викладення основних результатів в опублікованих наукових працях.

Основні наукові положення, висновки і результати дослідження опубліковано в 51 науковій праці загальним обсягом 32,2 друк. арк., з яких особисто автору належать 30,47 друк. арк., у тому числі одноосібна монографія, розділи у 5 колективних монографіях, 25 статей у наукових фахових виданнях України з економіки (з них: 5 – у виданнях, що індексуються у міжнародних наукометричних базах, 5 – в електронних виданнях); 1 стаття у зарубіжному виданні; 19 публікацій у збірниках тез доповідей на міжнародних та всеукраїнських наукових конференціях.

Ознайомлення зі змістом наукових праць Діденко О.М. дає змогу зробити висновок щодо повноти відображення в них основних положень та результатів дисертаційної роботи. Зміст і оформлення наукових праць відповідає вимогам Міністерства освіти і науки України.

Автореферат оформлений згідно з вимогами Міністерства освіти і науки України, у стислій формі передає основні положення дисертації, не містить інформації, яка не наведена в роботі.

4. Новизна наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації.

Наукову новизну становлять такі теоретичні та прикладні положення.

На основі узагальнення та детального аналізу сучасних тенденцій розвитку регулювання банківської діяльності дисертантом обґрунтовано періодизацію розвитку систем регулювання БД, за результатами якої виокремлено ключові параметри регулювання БД (тип, напрям, мета), систему вжитих інструментів і заходів та наслідки їх застосування на різних етапах економічного розвитку, починаючи з 1933 року і до теперішнього часу (стор.31). Такий підхід створює підґрунтя для виявлення регуляторного циклу та передумови запровадження узгоджувального регулювання БД, очікуваним ключовим ефектом застосування якого є гармонізація інтересів основних стейкхолдерів БД.

Дано авторське визначення дефініції «економічного інтересу в БД» (стор.43-76), яке відрізняється від існуючих тим, що трактується, передусім, як форма прояву економічних відносин, обумовлених функціональним

призначенням суб'єкта інтересу в фінансовій системі та спрямованих на отримання ним соціально-економічних вигід від БД. В основу авторського визначення покладений стейкхолдерський підхід до розкриття змісту БД як сфери перетину інтересів: 1) суспільних, пов'язаних із забезпеченням стабільності банківської системи; 2) приватних, спрямованих на максимізацію прибутку та мінімізацію ризиків; 3) інституційних, пов'язаних із забезпеченням довіри у фінансовій сфері.

Створено наукове підґрунтя для концепції узгоджувального регулювання БД як сучасної концепції державного регулювання фінансової сфери, орієнтованої на побудову рівноправних та взаємовигідних відносин між стейкхолдерами БД шляхом скоординованої співпраці державних органів, уряду, Ради з фінансової стабільності, власників та топ-менеджменту банків у контексті гармонізації їх інтересів та цілей. В якості ключових інтересів держави автор обґрунтовує забезпечення економічного зростання та фінансової стабільності, а бізнесу - забезпечення прибутковості БД та фінансової стійкості банків. Сформульовано фундаментальні принципи його функціонування: повноважності та рівноправності сторін, солідарної відповідальності, узгодженості інтересів та пріоритетів, відкритості і довіри, гнучкості; мету (створення системи норм та умов, оптимальних з позиції досягнення фінансової та макроекономічної стабільності, а також рентабельності банківського бізнесу за рахунок забезпечення ефективної взаємодії держави та бізнесу), завдання та механізм впровадження цього типу регулювання в сучасну вітчизняну регуляторну практику (стор.108-120).

Дисертантом розроблено теоретичне підґрунтя (стор. 141-157) та методичні підходи (стор. 158-172) до оцінювання рівня інтенсивності регулювання БД на основі врахування агрегованого індикатору, розрахунок якого ґрунтується на двох видах показників: кількісних (наприклад, ставка обов'язкового резервування, волатильність ставки рефінансування протягом 1 року, реальна процентна ставка тощо) та якісних (індикатор впровадження Базельських принципів, наявність фонду гарантування вкладів фізичних осіб та обов'язковість участі в ньому банків тощо), які в сукупності характеризують функціональну, організаційну та інституційну складові регулювання БД. За допомогою нормалізації даних за мінімаксим методом залежно від напряму впливу на інтенсивність регулювання БД запропоновано виокремити низький, незначний, помірний та високий рівні інтенсивності регулювання БД, що є

важливим в контексті реформування регуляторних механізмів в Україні.

Обґрунтовано специфіку трансмісійного механізму між реальним та фінансовим секторами економіки з позиції каналів впливу регулювання БД на економічне зростання країни. В роботі дисертантом, окрім ресурсного та кредитного каналів, які діють через механізм процентних ставок та обумовлюють підвищення вартості фондування банку та кредитних ресурсів для реального сектору економіки та домогосподарств, виокремлено канали споживання та інвестування (стор. 210-211). Для цього в дисертації використано показники співвідношення валового накопичення капіталу до ВВП, що відображає вплив інвестиційної активності суб'єктів економічних відносин певної країни на темпи економічного розвитку, а також питомої ваги споживчих витрат уряду у ВВП, яка дозволяє зробити висновок про вплив державних витрат на сповільнення чи пришвидшення темпів економічного розвитку.

Дисертантом запропоновано науково-методичний підхід до оцінювання рівня конфліктності цілей державного регулювання шляхом обґрунтування залежності між інтенсивністю регулювання БД та динамікою економічного зростання (стор. 208-231). Автором запропоновано врахувати не лише часовий лаг такої залежності, а й канали впливу регуляторної політики, макроекономічні умови та рівень розвитку банківського сектору країни. На основі побудованих авторегресійних моделей з розподіленим лагом стає можливим не лише емпірично підтвердити негативний вплив інтенсивності регулювання БД на економічне зростання у довгостроковій перспективі та позитивний вплив – у короткостроковій, а й виокремити країни-лідери за щільністю зв'язку, виявити умови та фактори ефективності трансмісійного механізму регулювання БД в контексті забезпечення макроекономічної стабільності.

З метою формування інструментарію узгоджувального банківського регулювання автором удосконалено його методичне підґрунтя шляхом обґрунтування складу дієвих заходів та інструментів регулювання БД з позиції макроекономічної стабілізації у короткостроковій та довгостроковій перспективах (стор. 232-249). Даний підхід базується на дослідженні впливу параметрів регуляторного механізму (в межах функціональної, інституційної та організаційної складової) на динаміку економічного зростання на даних 22 країн світу за 2010–2014 рр. Застосування інструментарію авторегресійного

моделювання дозволяє стверджувати, що серед інструментів грошово-кредитного регулювання банківської діяльності дієвим у контексті згладжування економічних дисбалансів можна вважати обов'язкове резервування.

З метою підвищення ефективності регулювання БД в контексті гармонізації інтересів держави та бізнесу в роботі визначені фактори, які стимулюють та дестимулюють управлінський вплив на забезпечення фінансової стабільності внаслідок такого регуляторного тиску на банки (стор.272-280). Такими стимуляторами є орієнтація банків на внутрішні джерела фондування та економічне зростання в країні, а дестимуляторами - присутність іноземного капіталу в банківській системі та високий рівень внутрішнього кредитування економіки. Розробка економетричної моделі з випадковими ефектами, яка дозволяє здійснити панельний аналіз даних та врахувати низку індивідуальних відмінностей умов регулювання БД серед досліджуваних країн, створює базу для використання виявлених показників в якості цільових таргетів та обмежень регуляторної політики Національного банку України при вирішенні завдання забезпечення фінансової стабільності.

Доповнено існуючу систему банківського регулювання шляхом аналізу низки показників стійкості фінансового сектору відповідно до методології макропруденційного аналізу Міжнародного валютного фонду на основі панельних даних щодо частки проблемних кредитів у банку, співвідношення регулятивного капіталу банків до їх активів, зважених на ризик; співвідношення капіталу та резервів банків до їх активів; рентабельності капіталу та активів банків, співвідношення адміністративних витрат банків до їх активів для 23 країн світу (в тому числі України) за 2001–2014 рр. (стор. 280-287). За результатами проведеного аналізу автором доведено, що при посиленні регуляторного тиску на банківський бізнес на 1% рівень загальних витрат зростає на 0,11%, що обумовлено необхідністю запровадження додаткових внутрішніх заходів. Крім того, емпірично підтверджено незначущість впливу інтенсивності регулювання БД на показник якості активів, а саме частку проблемних кредитів банків. В контексті цього автором надано рекомендації щодо використання системи показників фінансової стійкості банків під час регулювання БД.

Дисертантом запропоновано науково-методичний підхід до оптимізації інтенсивності регулювання БД, що є невід'ємною складовою узгоджувального

регулювання БД, та здійснено за допомогою мультифакторної моделі розрахунок залежності інтегрального індексу фінансової стійкості банків від релевантних факторів впливу на нього. Індекс фінансової стійкості банку запропоновано визначати за допомогою методу рівномірної оптимальності (стор. 289), а його ключові фактори впливу - за допомогою методу головних компонент (стор. 293). Такий підхід дозволив окреслити межі зон несприятливого та сприятливого впливу підсилення інтенсивності регулювання БД з позиції забезпечення фінансової стійкості банків - розрахунки засвідчили, що межа між цими зонами відповідає значенню індикатора інтенсивності регулювання БД на рівні 0,53 (рис. 4.3 дисертаційної роботи).

На основі проведеного дослідження теоретико-методологічного підґрунтя прибутковості як базового інтересу банківського бізнесу розвинуто науково-методичні підходи до виявлення релевантних факторів забезпечення прибутковості банківського бізнесу. З цією метою в роботі застосовано інструментарій узагальненого (скоригованого) методу найменших квадратів у розрізі лінійного регресійного моделювання (стор. 328-331). Здійснена дисертантом оцінка впливу інтенсивності регулювання БД на прибутковість банків дає можливість стверджувати, що зростання інтенсивності регулювання БД викликає скорочення рентабельності на рівні банківської системи країни, причому наявність кризових умов підсилює негативний ефект. Водночас, порівняно з макроекономічним середовищем провадження банківського бізнесу, інтенсивність регулювання банків є визначальним фактором, що підкреслює важливість національної стратегії регулювання банківської діяльності для розвитку банківського бізнесу.

Здійснений автором детальний аналіз факторів, що впливають на рентабельність банків, зокрема з позиції зв'язку формування прибутку конкретної банківської установи та факторів мікроекономічного рівня (стор. 341-349), вказує на те, що розмір активів банку та форма власності (особливо присутність державної частки в капіталі банку) з позиції забезпечення прибутковості БД виявилися значно важливішими порівняно з інтенсивністю регулювання БД. Врахування різних часових проміжків під час дослідження (2001–2006 рр. – стабільний; 2007–2014 рр. - кризовий) підтверджує, що у кризові періоди розвитку економіки позитивний вплив на рентабельність активів банків має присутність іноземних власників у структурі власності банку (за рахунок внутрішньокорпоративних фінансових трансфертів із-за кордону)

та підвищення інтенсивності регулювання банківської діяльності, що становить інтерес під час розробки регуляторних механізмів.

Сформовано обґрунтований перелік інструментів та заходів впливу на банки з урахуванням форми власності та походження капіталу банку, основу якої складає аналіз залежностей впливу інструментів та заходів інституційного, організаційного, індикативного та адміністративного регулювання БД на прибутковість банків (стор. 349-366). Авторські розрахунки дали можливість спростувати гіпотезу про ефективність запровадження диференційованих регуляторних режимів залежно від форми власності та походження капіталу банку, оскільки спостерігаються незначні відмінності у результативності застосування інструментів індикативного та адміністративного характеру та, водночас, довели важливість умов інституційного середовища для всієї вибірки банків.

5. Практичне значення результатів дисертаційного дослідження.

Основні наукові положення дисертаційної роботи доведено до рівня методичних розробок і практичних рекомендацій. Пропозиції автора призначені для використання в поточній діяльності НБУ, а також у діяльності фінансових посередників.

Це підтверджують довідки про впровадження наукових розробок автора, надані керівництвом: Сумської обласної дирекції АБ “Укргазбанк” (довідка від 15.10.2015 № 8354/1510); відділення ПАО “ПУМБ” РЦ “Північно-Східний” у м. Харків (довідка від 12.10.2015 № КНА/55); Управління Національного банку України в Дніпропетровській області (довідка від 05.10.2015 № В/25-06009/699); ПАТ “КРЕДІ АГРИКОЛЬ БАНК” (довідка від 09.11.2015 № 81142/1589); Управління Національного банку України в Сумській області (довідка від 11.11.2015 № 08-015/2650); Харківського банківського Союзу (довідка від 12.11.2015 № 34/2015).

Дані довідки засвідчують факт використання в практичній діяльності пропозицій автора щодо:

- визначення зв'язку інтенсивності регулювання БД та прибутковості операцій банку;
- взаємозв'язку інтенсивності регулювання БД та стабільності банківської системи країни;
- визначення впливу інтенсивності регулювання БД на основні

показники діяльності банку в межах його системи ризик-менеджменту;

- взаємозалежності між рівнем фінансової свободи та рівнем розвитку кредитного ринку країни;

- взаємозалежності між інтенсивністю регулювання БД та рівнем економічного розвитку країни.

Матеріали дослідження використовуються у навчальному процесі Української академії банківської справи при викладанні дисциплін “Банківське регулювання та нагляд”, “Дослідження грошово-кредитного ринку”, “Банківська справа” (акт від 02.10.2015).

6. Дискусійні положення та зауваження до роботи.

Загалом позитивно оцінюючи теоретико-методологічне, методичне та практичне значення одержаних Діденко О.М. результатів, слід вказати на певні дискусійні положення, що мають місце в дисертаційній роботі.

1. Дисертант, обґрунтовуючи вплив інструментарію регулювання банківської діяльності на забезпечення економічного зростання (стор.231-249) зазначає, що одним з дієвих інструментів грошово-кредитного регулювання банківської діяльності в контексті згладжування економічних дисбалансів є обов’язкове резервування, у той час як таблиця 3.19 унаочнює статистичні результати визначення довгострокових коефіцієнтів залежності між ставкою обов’язкового резервування та динамікою економічного зростання (стор.238). Фактично поданий нижче матеріал свідчить про певне ототожнення дисертантом висловлювань «забезпечення економічного зростання» та «згладжування економічних дисбалансів», що є хибним. Вважаємо, що взаємозв’язок цих понять потребує суттєвіших обґрунтувань і доказової бази.

2. Автор в процесі формалізації рівня та каналів впливу інтенсивності регулювання банківської діяльності на економічне зростання України та інших країн світу (стор.207-231) базується на даних за досить довгий проміжок часу: 2001-2014 рр. Оскільки цей проміжок характеризується різним перебігом соціально-економічних процесів і різними ступенями розвитку банківської системи, то робота значно виграла б, якби автором було здійснено такі розрахунки для різних періодів (піднесення і спадів) та пояснено зв’язок отриманих результатів із кризовими явищами в країнах світу, аналогічно до того, як це здійснено в 5 розділі роботи при визначенні релевантності внутрішніх факторів забезпечення прибутковості банківської діяльності.

3. На стор. 118 роботи та на рис. 1, стор. 12 автореферату автор до ключових, загальних принципів узгоджувального типу регулювання банківської діяльності відносить: законність, незалежність, об'єктивність, публічність, послідовність, ефективність, адекватність, системність, справедливість. Не зрозуміло, чому виокремлено принцип справедливості, якщо наявні принципи законності, об'єктивності та ефективності і повинні гарантувати таку справедливість. Також не до кінця зрозумілим є виокремлення принципу адекватності поруч із існуючими принципами законності, об'єктивності та ефективності. Водночас беручи до уваги швидкість активних змін в економіці загалом і банківській системі зокрема, можливо варто було б додати принцип «динамічність», як здатність швидко реагувати на будь-які зміни мікро- і макросередовища.

4. У розробленій автором концепції узгоджувального регулювання (рис. 1.8, стор.118) визначено, що формалізація другого сектору конфліктності полягає у максимальному рівні індикатора інтенсивності регулювання банківської діяльності, який обумовлює максимізацію фінансової стабільності. Дане висловлювання і розрахунки потребують додаткових пояснень і економічних обґрунтувань, оскільки в пропонованому вигляді незрозумілим залишається можливий конфлікт інтересів.

5. На стор.287-297 дисертаційної роботи та на рис. 4 автореферату представлено розроблену автором «мультифакторну модель, яка дозволяє визначити оптимальний рівень інтенсивності регулювання БД з позиції забезпечення фінансової стабільності (на макрорівні) та фінансової стійкості банків (на мікрорівні)». У той же час, набір вхідних параметрів даної моделі стосується виключно фінансової стійкості банків, а не фінансової стабільності. Відтак потребує додаткових пояснень можливість виявлення за допомогою такої моделі варіанту, узгодженого та прийняттого для держави та бізнесу.

6. У розділі 2 роботи та на стор. 12, рис. 1 автореферату автор пропонує теоретико-методологічне підґрунтя та основні положення концепції узгоджувального регулювання банківської діяльності, окреслюючи зони конфлікту. Не зрозуміло, як держава може реалізувати свій інтерес у забезпеченні фінансової стабільності, якщо з даного рисунку видно, що при цьому виникає конфлікт із макроекономічною стабільністю, яка також є зоною інтересу держави. Окреслена автором зона конфлікту потребує додаткового уточнення та ґрунтовних пояснень.

7. У роботі автор неодноразово вживає поняття «інтенсивність регулювання банківської діяльності», проте не пояснює, що саме має на увазі – частоту застосування/зміни регуляторних заходів/системи регулювання, загальну кількість обмежень в банківській діяльності, чи щось інше.

7. Загальна оцінка дисертації та її відповідність встановленим вимогам Міністерства освіти і науки України.

Дисертація Діденко Оксани Миколаївни на тему «Регулювання банківської діяльності в контексті узгодження інтересів держави та бізнесу» є завершеною науковою працею, спрямованою на вирішення актуальної наукової проблеми – розвитку і поглиблення методологічних засад, розробки науково-методичних і практичних рекомендацій щодо регулювання банківської діяльності на основі гармонізації державних і приватних інтересів.

Тематика дисертаційної роботи Діденко О.М. є актуальною і відповідає пріоритетним напрямам державної політики України та науковим програмам національного і регіонального значення. Робота виконана на високому науковому та практичному рівнях, із дотриманням чинних вимог, є логічно побудованою та вирізняється новаторським підходом. Опубліковані автором праці повністю висвітлюють основні результати дисертації. Зміст автореферату ідентичний основним положенням роботи. Тема та зміст дисертації відповідають паспорту спеціальності 08.00.08 - Гроші, фінанси і кредит.

На підставі проведеної експертизи можна зробити висновок, що представлена дисертаційна робота на тему «Регулювання банківської діяльності в контексті узгодження інтересів держави та бізнесу» відповідає вимогам п.п. 9, 10, 12, 13, 14 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України № 567 від 24 липня 2013 року, а її автор – Діденко Оксана Миколаївна - заслуговує на присудження наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 08.00.08 - Гроші, фінанси і кредит.

Офіційний опонент,
перший проректор
ДВНЗ «Університет банківської справи
Міністерства освіти і науки України,
доктор економічних наук, професор



Підпис А. Я. Кузнецової засвідчую
Начальник відділу
роботи з персоналом А. Я. Кузнецової

А.Я. Кузнецова